

РЕЗУЛЬТАТИ ЗАПРОВАДЖЕНОГО В УКРАЇНІ ТИМЧАСОВОГО МОРАТОРІЮ НА ЕКСПОРТ ЛІСОМАТЕРІАЛІВ У НЕОБРОБЛЕНОМУ ВИГЛЯДІ

аналітично-консультативна робота

м. Київ, 2018

ДІАЛОГ
ЗІ СПРИЯННЯ
ТОРГІВЛІ

ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Застереження

Цей документ підготовлено в рамках проекту «Діалог зі сприяння торгівлі», що реалізується Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду "Відродження".

Погляди авторів, висловлені в документі, можуть не збігатися з поглядами Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. Зміст документа в жодному разі не може бути витлумачений як такий, що відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду "Відродження".

Автори:

Євген Ангел, науковий співробітник ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій».

Андрій Бутін, старший науковий співробітник ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій».

Список термінів та скорочень:

ДССУ – Державна служба статистики України

ДФС – Державна фіскальна служба України

Євростат – Європейський офіс статистики (European Statistical Office (Eurostat))

ЄС – Європейський Союз

КВЕД – Класифікація видів економічної діяльності

УКТ ЗЕД – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності

Деревина необроблена – лісоматеріали необроблені, з видаленою або невидаленою корою або заболонню, або начорно брусовані або небрусовані, які класифікуються за кодом 4403 УКТ ЗЕД (ліс-кругляк).

Деревина паливна – деревина у вигляді колод, полін, хмизу, гілок, сучків тощо; деревна тріска або стружка; тирса, тріска, стружка, уламки та відходи деревини та скрап, агломеровані або неагломеровані, які класифікуються за кодом 4401 УКТ ЗЕД.

Ділова деревина – усі сортименти ліквідної деревини, за винятком паливної деревини (Джерело: Методологічні пояснення ДССУ)

Ліквідна деревина – повалена чи заготовлена іншим чином та вивезена деревина, яку можна використати з господарською метою (Джерело: Методологічні пояснення ДССУ).

Пиломатеріали – пилопродукція певних розмірів та якості, яка має щонайменше дві плоско-паралельні пласті (розділ IX, група 44, код 4407 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності).

Рубки формування та оздоровлення лісів – лісгосподарські заходи, що проводяться лісгосподарськими підприємствами (постійними користувачами) з метою покращення якісного стану та оздоровлення лісів, підсилення захисних властивостей (Джерело: Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства).

Рубки головного користування – рубки стиглих деревостанів для заготівлі деревини (Джерело: Методологічні пояснення ДССУ).

Суцільні санітарні рубки – лісгосподарські заходи, що проводяться шляхом вирубування сухостійних, дуже ослаблених дерев та таких, що відмирають, пошкоджених пожежами, шкідниками, хворобами лісу та внаслідок аварій і стихійного лиха лише в деревостанах, у яких проведення вибіркових санітарних рубок призведе до зменшення повноти насаджень нижче 0,1. (Джерело: Постанова КМУ «Про затвердження Санітарних правил в лісах України»).

Зміст

Вступ.....	3
I. Зміст проблеми.....	4
II. Експорт з України лісоматеріалів: динаміка та структура	5
III. Досвід урегулювання експорту лісу-кругляку в інших країнах.....	9
IV. Обсяги заготівлі лісу.....	11
V. Деревообробна та меблева галузі: загальна характеристика.....	14
VI. Аналіз основних показників виробництва та реалізації продукції (деревообробна та меблева галузі)	16
6.1. Показники виробництва продукції.....	16
6.2. Показники реалізації промислової продукції.....	17
VII. Експорт продукції деревообробної та меблевої галузей	18
7.1 Експорт деревини та виробів із деревини	19
7.2. Експорт меблів	20
VIII. Прямі іноземні інвестиції	21
Висновки	23
Рекомендації	24

Вступ

Неефективне використання лісового фонду України, відсутність державної політики в цій сфері, брак належного обліку лісових ресурсів, непрозоре проведення аукціонів із продажу деревини та здійснення неконтрольованих вирубок завдають суттєвої шкоди лісовому господарству України.

У квітні 2015 року Верховна Рада України підтримала зміни до законодавства, які поступово запровадили заборону на експорт лісоматеріалів необроблених (лісу-кругляку) строком на 10 років. Часткова заборона почала діяти з 1 листопада 2015 року, а повна (уже включно з деревиною сосни) – з 1 січня 2017 року. Таким чином, сьогодні вже існує можливість уперше провести комплексний аналіз наслідків мораторію за час перших двох років його дії, що важливо в умовах заполітизованості цього питання.

Уже було декілька спроб оцінити наслідки цього кроку, але дискусія досі триває. Під час обговорення важливо розуміти позицію всіх зацікавлених сторін щодо цієї проблеми (стейкхолдерів). Це, зокрема, заготівельники деревини, імпортери деревини, виробники готової продукції з деревини, споживачі української деревини як у країні, так і за її межами, а також держава Україна. Зокрема, аналіз основних груп зацікавлених осіб ринку було проведено Офісом ефективного регулювання (BRDO) у Зеленій книзі «Регулювання ринку деревини»¹.

Ця консультативно-аналітична робота повинна відповісти на питання щодо очікувань та результатів запровадженої заборони на експорт лісу-кругляку. Для цього проведено аналіз показників заготівлі деревини, основних показників діяльності підприємств деревообробної та меблевої галузей та показників їхнього експорту, надходжень прямих іноземних інвестицій. Це дає змогу відстежити можливий вплив заборони на експорт лісу-кругляку та дати їй оцінку відповідно до задекларованих цілей мораторію.

Необхідно зауважити, що проблема наслідків заборони на експорт лісу-кругляку включає в себе також низку інших більш широких питань, зокрема екологічний вплив, розвиток регіонів, розвиток суміжних галузей, фіскальну сферу, зайнятість населення, міжнародні зобов'язання України тощо. Однак, зважаючи на чітко сформульовані цілі мораторію, автори цієї роботи зосередилися на оцінці заборони виключно з економічних позицій підтримки вітчизняного товаровиробника, сформульованих у Законі. При цьому, було враховано досвід попередніх досліджень та публікацій, присвячених оцінці наслідків мораторію та суміжних питань².

Робота містить рекомендації щодо державної політики в лісокористуванні та підтримки деревообробної і меблевої галузей.

¹ Див. <https://regulation.gov.ua/book/17-reguluvanna-rinku-derevini>

² Зокрема, М. Попков. Запрет на экспорт древесины в Украине: причины, последствия, альтернативы; П. Тестов. Все про вирубку лісу: Чому мораторій на експорт лісу не допоможе зберегти українські ліси і що потрібно робити; О. Ярошук. Рік перший: як мораторій на експорт лісу-кругляку вплинув на економіку України; О. Ярошук. Рік другий. Куди привів Україну мораторій на експорт лісу-кругляку?

I. Зміст проблеми

9 квітня 2015 року Верховна Рада України внесла зміни до Закону України № 2860 від 8 вересня 2005 року “Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, пов’язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів”, якими було запроваджено тимчасову заборону на експорт лісоматеріалів у необробленому вигляді. Відповідний Закон № 325 “Про внесення змін до Закону України “Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, пов’язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів” щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді” (далі – Закон) був опублікований 09 липня 2015 року³.

Варто зазначити, що норми згаданого Закону № 2860 забороняють вивезення за межі митної території України лісоматеріалів та пиломатеріалів цінних і рідкісних порід дерев, до яких відносяться акація, берека, вишня, груша, горіх, каштан, тис ягідний, черешня, явір та ялівець.

Вставка 1

Відповідно до норм Закону:

- уточнюється поняття “Лісоматеріали необроблені” відповідно до положень УКТ ЗЕД;
- запроваджується тимчасова заборона на експорт деревини необробленої (код 4403 УКТ ЗЕД) строком на 10 років. Водночас, заборону на експорт деревних порід, крім сосни, запроваджено з 1 листопада 2015 року, а заборону на експорт деревних порід сосни запроваджено тільки з 1 січня 2017 року;
- запроваджується інша процедура підтвердження походження лісо- та пиломатеріалів для здійснення їх експорту.

Основною причиною прийняття Закону була названо неконтрольовану вирубку лісів із наступним експортом необробленої деревини, що негативно впливає на соціально-економічне та екологічне становище регіонів та України в цілому. Зменшення обсягів виробництва меблів та збільшення експорту продукції з низькою доданою вартістю, а також збільшення безробіття й низький рівень заробітних плат стали наслідком неконтрольованих вирубок лісів та експорту деревної сировини. Боротися із вказаними проблемами автори законопроекту пропонували шляхом запровадження тимчасового мораторію (заборони) на експорт деревини необробленої строком на 10 років.

Таким чином, завдяки застосуванню одного інструмента політики, очікувалося досягнення відразу 6 амбітних цілей (див. схему 1).

³ Див. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/325-19>

Схема 1

У цій роботі здійснено спробу проаналізувати наслідки запровадженого мораторію та відповідність цих наслідків задекларованій меті Закону.

II. Експорт з України лісоматеріалів: динаміка та структура

Основні показники експорту окремих лісоматеріалів наведено в таблиці 2.1. Вони свідчать про поступове падіння поставок з України деревини необробленої.

Таблиця 2.1. Динаміка експорту з України окремих видів лісоматеріалів протягом 2015 – 2018 років⁴

Рік	Код УКТ ЗЕД			
	Деревина необроблена 4403*		Паливна деревина 4401	
	Вага т.	Вартість (тис. \$ США)	Вага т.	Вартість (тис. \$ США)
2015	2 497 181	173 021	2 040 622	100 366
2016	1 732 230	106 094	2 040 011	101 694
2017	10 658	880	1 971 726	114 294
2 міс. 2018	-	-	343 219	22 771

* – повністю заборонений для експорту товар з 2017 року

⁴ За даними ДФСУ <http://sfs.gov.ua/ms/f11>

Як бачимо, (див. таблиця 2.1) експорт деревини необробленої поступово зменшувався та у 2017 році майже припинився. Водночас, експорт паливної деревини залишається стабільним протягом 2015 -2017 років. Більше того, екстраполяція даних поставок за 2 місяці 2018 року дозволяє спрогнозувати зростання цих поставок до 2 059 млн. тонн за 2018 рік.

Оскільки значна частина українського експорту деревини необробленої та паливної деревини здійснювалася до країн-членів ЄС, було проведено порівняльний аналіз даних ДССУ та Євростату щодо обсягів поставок цієї продукції з України до ЄС. Зокрема, європейська статистика свідчить про суттєву різницю між показниками українського експорту деревини до країн-членів ЄС та показниками імпорту цієї ж продукції з України, що фіксуються митними органами ЄС (див. таблицю 2.2).

Вставка 2. Методологічні пояснення щодо статистики експорту та імпорту

Відповідно до Методологічних положень з організації державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі товарами, затверджених Наказом ДССУ № 354 від 29 грудня 2017 року*, у статистиці зовнішньої торгівлі товарами:

країною-партнером при експорті вважається країна останнього відомого призначення товару.

Облік експорту товарів ведеться за країною, що торгує, якщо на момент вивозу товару країна призначення невідома;

країною призначення є остання країна, до якої (наскільки це відомо на момент вивозу) повинні бути доставлені товари, незалежно від того, до якої країни вони були відправлені спочатку, і були вони чи ні предметом будь-яких комерційних чи інших операцій, що змінюють їхній юридичний статус.

Відповідно до методології Євростату, статистика імпорту товарів відображається за країною походження товару. (Див. User guide on European statistics on international trade in goods)

* – http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2017/354/354_2017.htm

Таблиця 2.2. Порівняння поставок української деревини до ЄС протягом 2015-2018 років, за даними ДССУ та Євростату

Рік	Джерело даних	Код УКТ ЗЕД		Всього поставок
		Деревина необроблена 4403*	Паливна деревина 4401	
		Вага, тис. тонн	Вага, тис. тонн	Вага, всього, за двома кодами тис. тонн
2013	ДССУ	1 147	1 457	2 604
	Євростат	1 333	1 141	2 474
	Різниця між показниками ДССУ та Євростату	На 186 тис. т менше	На 315 тис. т більше	
2014	ДССУ	1 276	1 579	2 855
	Євростат	1 603	1 154	2 757
	Різниця між показниками ДССУ та Євростату	На 327 тис. т менше	На 424 тис. т більше	

Рік	Джерело даних	Код УКТ ЗЕД		Всього поставок
		Деревина необроблена 4403*	Паливна деревина 4401	
		Вага, тис. тонн	Вага, тис. тонн	Вага, всього, за двома кодами тис. тонн
2015	ДССУ	1 401	1 633	3 034
	Євростат	1 955	1 004	2 959
	Різниця між показниками ДССУ та Євростату	На 554 тис. т менше	На 629 тис. т більше	
2016	ДССУ	840	1 614	2 454
	Євростат	1 315	1 101	2 416
	Різниця між показниками ДССУ та Євростату	На 475 тис. т менше	На 513 тис. т більше	
2017	ДССУ	2	1 495	1 497
	Євростат	477	999	1 476
	Різниця між показниками ДССУ та Євростату	На 475 тис. т менше	На 496 тис. т більше	

* – повністю заборонена для експорту з 2017 року

Аналіз ситуації у сфері лісозаготівлі, порівняння показників експорту лісоматеріалів, а також позиція окремих органів державної влади можуть вказувати на ймовірність використання різноманітних «схем», що дозволяють обходити запроваджені Законом обмеження. Зокрема, мова йде про експорт з України деревини необробленої під виглядом деревини паливної. Варто зауважити, що питання експорту деревини необробленої під виглядом дров обговорювалося впродовж кількох років⁵. Наприклад, у 2016 році про тінювий експорт необроблених лісоматеріалів та втрати держави повідомляло керівництво Закарпатської області⁶. Судячи з одного з останніх повідомлень Закарпатської митниці ДФС України, актуальною ця проблема залишається і у 2018 році⁷. Зокрема, було зазначено, що розмір паливної деревини, яку експортують з України, у тому числі через Закарпатську область, не обмежений Митним кодексом України чи іншими нормативно-правовими актами. Тому під виглядом дров робиться спроба вивезти за кордон і ділову деревину на незаконних підставах. Подібні факти відомі не тільки на Закарпатті, але й у сусідніх областях.

Аналіз статистики свідчить про стабільний експорт паливної деревини протягом 2015 – 2017 років на рівні близько 2 млн. тонн щорічно.

Порівняння даних, наведених у Таблиці 2.2, дозволяє зробити декілька висновків:

- показники сукупних обсягів щорічних поставок до ЄС деревини необробленої та паливної деревини (разом за двома кодами 4401 та 4403 УКТ ЗЕД) майже збігаються, за даними ДССУ та Євростату;
- спостерігаються відмінності при порівнянні показників поставок деревини необробленої та паливної деревини, за даними ДССУ та Євростату;

⁵ Дрова для Євросоюзу: как работает «серый» экспорт украинского леса / <https://www.lisportal.org.ua/32196/>

⁶ Див. Ліс, маскуючи під дрова, за безцінь вивозять за кордон, - Москаль / https://zik.ua/news/2016/11/08/lis_pid_vyglydom_drov_zabeztsin_vyvozyat_za_kordon__moskal_987669,

Москаль обмежив розміри «дров», через які вирубують ліси на Закарпатті / <https://economics.unian.ua/industry/1344991-moskal-obmejiv-rozmiri-eksportovanih-cherez-zakarpattya-drov.html>

⁷ Див. Офіційно. Закарпатська митниця ДФС про експорт лісоматеріалів. / <http://zak.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-256502.html>

- за даними Євростату, щорічні показники українських поставок до ЄС паливної деревини протягом 2013 – 2017 років менші за показники експорту з України цієї продукції згідно з даними ДССУ за цей же період;
- щорічні обсяги українських поставок до ЄС деревини необробленої, за даними Євростату, є більшими за аналогічні дані ДССУ. Ця різниця постійно збільшується протягом періоду, що аналізується.

Порівняння показників поставок окремих видів лісоматеріалів, за даними ДССУ та Євростату, вказує на їхню можливу взаємопов'язаність. Так, за даними Євростату, у 2017 році з України було поставлено на 496 тис. тонн менше дров, ніж це було зафіксовано в даних ДССУ. Водночас, європейська статистика свідчить про наявність українських поставок необробленої деревини до ЄС у розмірі 477 тис. тонн, що майже збігається з різницею в показниках поставок деревини паливної.

1. Ця ситуація може свідчити про наявність тіньових схем поставок до ЄС лісу-кругляку, експорт якого з України заборонено. Важливо зазначити, що подібна ситуація спостерігалася протягом 2013 – 2016 років, тобто до запровадження мораторію.
2. Основними імпортерами необробленої та паливної деревини походженням з України є Румунія, Польща, Угорщина, Німеччина, Італія та Словаччина. При цьому, імовірно, експорт лісу-кругляку під виглядом дров може відбуватися до сусідніх з Україною Румунії, Польщі, Угорщини та Словаччини.
3. У 2017 році основний обсяг експорту деревини необробленої, імовірно, міг бути спрямований до Румунії та Польщі, на які припадає 345 тис. тонн та 100 тис. тонн поставок відповідно. Водночас, поставки до Угорщини та Словаччини майже припинилися (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Динаміка поставок української деревини до окремих країн ЄС у 2017 році (за даними ДССУ і Євростату)

Країна поставки	Джерело даних	Код УКТ ЗЕД	
		Деревина необроблена 4403*	Паливна деревина 4401
		Вага, тис. тонн	Вага, тис. тонн
ЄС	ДССУ	2	1495
	Eurostat	477	999
	Різниця	-475	496
Румунія	ДССУ	0.1	698
	Eurostat	345	327
	Різниця	-345	371
Польща	ДССУ	0	238
	Eurostat	100	136
	Різниця	-100	102
Угорщина	ДССУ	0	154
	Eurostat	10	150
	Різниця	-10	4
Німеччина	ДССУ	0	117
	Eurostat	0	123
	Різниця	0.0	-6
Італія	ДССУ	0	81
	Eurostat	0	85
	Різниця	0.0	-4

Країна поставки	Джерело даних	Код УКТ ЗЕД	
		Деревина необроблена 4403*	Паливна деревина 4401
		Вага, тис. тонн	Вага, тис. тонн
Словаччина	ДССУ	0	55
	Eurostat	2	53
	Різниця	-2	2

Висновки

1. Дані ДССУ вказують на фактичну зупинку експорту деревини необробленої у 2017 році. Однак, інформація Євростату свідчить про те, що експорт цієї продукції з України до ЄС продовжується, незважаючи на наявність мораторію. При цьому, його обсяги скоротилися в чотири рази (з 2 до 0,5 млн. тонн) упродовж 2016 – 2017 років.
2. Порівняння української та європейської статистики поставок деревини з України до ЄС, імовірно, свідчить про наявність схем з обходу заборони на експорт деревини необробленої під виглядом паливної деревини.
3. Статистичні дані можуть свідчити, що схеми постачання необробленої деревини під виглядом дров могли діяти впродовж тривалого часу до запровадження мораторію і були, зокрема, спрямовані до сусідніх з Україною країн ЄС.

III. Досвід урегулювання експорту лісу-кругляку в інших країнах

Питання щодо врегулювання неконтрольованої вирубки лісів або значної лісозаготівлі постало не тільки перед Україною. Екологічна та промислова складова цього питання змусили уряди деяких країн урегулювати експорт деревини. Зокрема, станом на початок 2018 року різні форми заборон (повні, часткові, на окремі деревні породи) на експорт лісу-кругляку або лісоматеріалів діяли в трьох десятках країн світу. Як і було зазначено вище, метою запровадження таких обмежень є захист лісів від вирубки та сприяння розвитку внутрішнього виробництва. Подібними є задекларовані цілі й українського мораторію на експорт необробленої деревини. Водночас, міжнародний досвід, у цілому, не дає однозначної відповіді щодо ефективності використання таких заходів.

Обмеження на експорт лісоматеріалів стосуються низки африканських, латиноамериканських та азійських країн: Бразилії, Мозамбіку, Мадагаскару, Індонезії та ін. На їхніх територіях упродовж десятиліть здійснювалася вирубка тропічних сортів деревини, що змусило уряди цих країн вжити заходів для збереження пралісів та окремих видів дерев. Зокрема, у деяких країнах дозволено лише вирубку та експорт деревини, яка була вирощена на спеціальних плантаціях. З початку 20 століття також діють заборони на експорт лісу-кругляку з окремих територій США та Канади.

Заборони на експорт лісу з тропічних країн стали об'єктом досліджень на предмет їхньої ефективності. Зокрема, окремі дослідження свідчать про можливість позитивного впливу таких обмежень на економіку в довгостроковій перспективі через створення доданої вартості (наприклад, розвиток деревообробної галузі). При цьому, у короткостроковій перспективі можливі втрати ВВП, якщо країна залежна від експорту необробленої деревини. Однак, необхідно мати на увазі, що надходження інвестицій у деревообробку може мати негативні наслідки через загрозу лісовим ресурсам країни через зростання внутрішнього попиту на деревину. Окрім

цього, незважаючи на заборони, експорт може продовжуватися за допомогою корупційних шляхів⁸.

Водночас, для України більш близьким є досвід таких країн, як Албанія, Білорусь, Молдова, Казахстан та Хорватія⁹. Саме екологічні проблеми стали причиною введення мораторіїв в Албанії та Молдові. У 2016 році албанський парламент запровадив 10-річний мораторій на вирубку лісу для промислових цілей та експорт лісоматеріалів. Упродовж 25 років лісовий покрив країни зменшився з 51% до 25%, що було результатом неконтрольованої вирубки та корупції. Таким чином, запроваджені обмеження та кримінальна відповідальність за порушення мали б запобігти екологічній катастрофі¹⁰.

Таблиця 3.1. Мораторії на експорт лісу-кругляку в окремих країнах

Країна	Дата запровадження обмежень	Вид обмежень	Причини запровадження обмежень	Результат
Албанія	2016 рік	10-річний мораторій на вирубку лісу для промислових цілей та експорт лісоматеріалів, а також кримінальна відповідальність	Захист лісів від вирубки	Продовжує діяти
Білорусь	2018 рік	повна заборона на експорт лісу-кругляку ¹¹	Стимулювання деревообробки	Продовжує діяти
Болгарія	2015 рік	мораторій на експорт лісу-кругляку, який діяв декілька місяців до прийняття відповідного лісового законодавства.	Захист лісів від неконтрольованої вирубки	Мораторій скасовано, але впроваджено норми законодавства, які покращують контроль за заготовлею лісу ¹²
Молдова	2016 рік	десятирічний мораторій на експорт лісу-кругляку	Захист лісів від вирубки	Продовжує діяти
Казахстан	2001–2013 роки	Мораторій на експорт окремих лісоматеріалів (сосна) з метою захисту соснових лісів в окремих регіонах ¹³	Захист лісів від вирубки	Не діє.
Хорватія	2017 рік	Дворічний мораторій на експорт лісоматеріалів необроблених з дуба	Поширення жука-короїда	Продовжує діяти

⁸ Budy P. Resusodarmo, A.A. Yusuf. Is the Log Export Ban Effective? Revisiting the Issue through the Case of Indonesia. / https://een.anu.edu.au/download_files/een0602.pdf,

M. Amoah, G. Becker, L. Nutto. Effects of log export ban policy and dynamics of global tropical wood markets on the growth of timber industry in Ghana. / http://www.unecel.su.edu/responsible_trade/documents/2008/rt08_14.pdf

⁹ Logging and Export Bans / <https://forestlegality.org/content/logging-and-export-bans>

¹⁰ Див. https://www.bbc.com/russian/news/2016/02/160205_albania_tree_ban, <http://www.balkaninsight.com/en/article/albania-bans-logging-to-protect-the-forests-11-30-2015>

¹¹ Див. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-578.626+02+DOC+PDF+V0//EN>

¹² Див. <http://bnr.bg/ru/post/100638462>

¹³ Див. <https://www.zakon.kz/4548915-snjat-zapret-na-jeksport-lesomaterialov.html>, <https://www.lisportal.org.ua/29497/>

У 2016 році десятирічний мораторій на експорт деревини було також запроваджено в Молдові. Уряд країни вважав, що такі заходи можуть збільшити лісистість країни на 4 відсоткові пункти – до 16%¹⁴. Дещо інший тип обмежень було застосовано в Хорватії. У 2017 році уряд країни ввів у дію дворічну заборону на експорт лісоматеріалів з дуба, що викликало дискусії з іншими країнами-членами ЄС, які імпортують вказану сировину. Формальною підставою для мораторію стала боротьба з жуком-короїдом¹⁵.

Задекларовані цілі білоруського мораторію найбільше нагадують українську ситуацію. З 1 січня 2018 року почала діяти повна заборона на експорт лісу-кругляку з Білорусі¹⁶. На думку керівництва країни, такі обмеження повинні стимулювати переробку деревини та завантажувати білоруські підприємства сировиною. Однак критики цього рішення, зокрема, вказують на значні втрати валютної виручки лісових господарств (до 70 млн. доларів США), що негативно впливає на їхні можливості капітальних інвестицій за рахунок власних доходів¹⁷.

Висновки

Досвід інших країн вказує, що існує три основні причини запровадження заборони (мораторію) на експорт деревини:

- природоохоронна, що полягає у намаганні знизити обсяги вирубки лісів за рахунок запровадження заборони на експорт деревини;
- економічна, що полягає у намаганні сприяти розвитку внутрішнього деревопереробного виробництва з переважно високою доданою вартістю;
- соціальна, що є похідною від економічної, і полягає у збільшенні нових робочих місць, збільшенні відрахувань до бюджету через розвиток внутрішнього виробництва в деревопереробній промисловості.

Практика окремих країн у запровадженні обмежень на експорт деревини не дає однозначної відповіді щодо ефективності таких заходів. Водночас, цей досвід вказує на необхідність комплексних дій у цій сфері, що включатимуть реальні кроки з відтворення лісів та їх інвентаризації, покращення інвестиційного клімату з метою організації виробництва товарів із високою доданою вартістю на території України.

IV. Обсяги заготівлі лісу

З 2010 року в Україні спостерігається поступове зростання обсягів заготівлі ліквідної деревини¹⁸. Зокрема, у 2016 році порівняно з 2015 роком ці обсяги зросли на 1,8% та досягли 19,6 млн. м³ (див. рис. 4.1), що майже на третину більше показника 2009 року. Водночас, уже у 2017 році обсяги заготівлі зменшилися на 3,6% і склали 18,9 млн. м³.

¹⁴ Див. <https://derevo.ua/news/details/moldova-vvodit-zapret-na-eksport-drevesiny-do-2026-636>, <https://www.lisportal.org.ua/29497/>

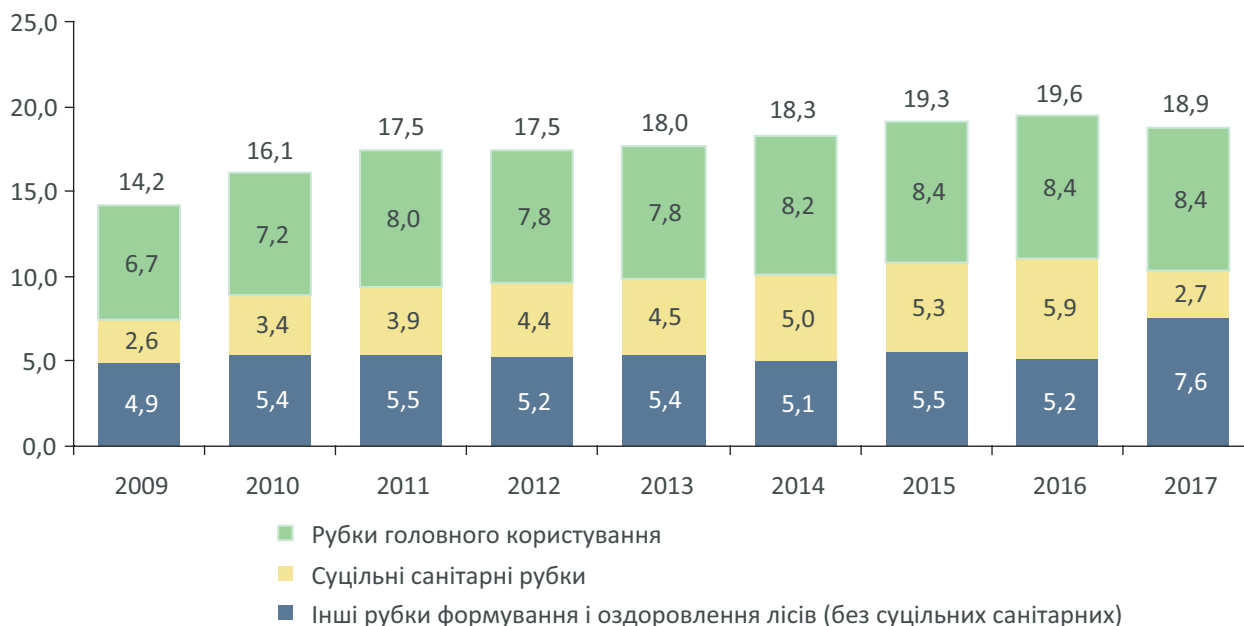
¹⁵ Див. <http://www.telegraf.rs/english/2885934-croatia-entered-a-customs-war-with-three-other-countries-italy-austria-and-germany-filed-charges-to-the-european-commission>

¹⁶ Указ Президента Білорусі було підписано ще у 2015 році, однак через неготовність до виконання заборона почала повністю діяти лише у 2018 році.

¹⁷ Див. <https://www.sb.by/articles/razmyshleniya-na-valyutnoy-proseke.html>

¹⁸ Ліквідна деревина - повалена чи заготовлена іншим чином та вивезена деревина, яку можна використати з господарською метою (Джерело: Методологічні роз'яснення ДССУ).

Рис. 4.1. Заготівля ліквідної деревини за видами та системами рубок, млн. м³ (2010-2017 роки)

Джерело: ДССУ України

Примітка: Загальний обсяг заготівлі також включає обсяг заготівлі під час інших заходів, які не пов'язані з веденням лісового господарства. Однак їхній розмір настільки незначний, що ним можна знехтувати.

Зростання обсягів заготівлі ліквідної деревини відбувалося за рахунок рубок формування та оздоровлення лісів. У той же час, зростання показника рубок формування й оздоровлення лісів відбувалося, насамперед, за рахунок збільшення обсягів суцільних санітарних рубок. Зокрема, у 2016 році показник санітарних рубок становив 5,9 млн. м³ або 30,2% від загального обсягу заготівлі ліквідної деревини (див. рис. 4.1). При цьому, частка суцільних санітарних рубок стабільно зростала й у 2016 році у півтора раза перевищувала відповідний показник 2010 року (21,1% або 3,4 млн. м³) та більш як у 2 рази – показник 2005 року (13,3%). Водночас, уже у 2017 році обсяги заготівлі в рамках санітарних рубок зменшилися більш ніж в 2 рази порівняно з 2016 роком та становили 2,7 млн. м³ (14% від загального обсягу заготівлі ліквідної деревини). Такі зміни можуть бути результатом дії нових санітарних правил, що були затверджені Урядом у жовтні 2016 року¹⁹, які обмежили підстави для проведення санітарних рубок.

Однак це майже не вплинуло на обсяги рубок формування й оздоровлення лісів у цілому, що може свідчити про перехід до використання інших систем рубки, які замінюють санітарні, та зберігають обсяги заготівлі лісу. При цьому, саме скорочення санітарних рубок забезпечило незначне зменшення обсягу заготівлі ліквідної деревини в цілому.

Необхідно зауважити, що відповідно до даних ДССУ у 2016 році заготівля ліквідної деревини зросла завдяки рубкам сосни. Їхні обсяги збільшилися на 0,6 млн. м³ (6,1%) та досягли 10,2 млн. м³. Водночас, заготівля інших деревних порід зменшилася або майже не змінилася. Однією з причин таких змін може бути введення мораторію на експорт лісу-кругляку, який у 2016 році діяв для всіх деревних порід, крім сосни.

¹⁹ Див. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF>

Також звертає увагу на себе той факт, що більше половини обсягу заготівлі ліквідної деревини припадає на паливну деревину²⁰ (Див рис. 4.2). Зокрема, у 2017 році на неї припадало 11,6 млн. м³, що на 2,7% (0,3 млн. м³) більше ніж у 2016 році. Водночас, заготівля ділової деревини²¹, яка зокрема використовується в деревообробній та меблевій галузях, зменшилася на 12,2% (1 млн. м³).

Рис. 4.2. Заготівля ліквідної деревини, млн. м³ (2010-2017)

Джерело: ДССУ України

У контексті наявних даних про заготівлю деревини необхідно також згадати інформацію про незаконні рубки.

Вставка 3. Статистика незаконних рубок

За даними МЕРТ, обсяг незаконних рубок у 2016 році становив 27,7 тис. м³, а у 2017 році – 26 тис. м³, що призвело до збитків на суму близько 137 млн. грн. та 157,7 млн. грн. відповідно. При цьому, у 2014 році цей показник становив 11,2 тис. м³.²² Проте вказані дані є лише агрегованим результатом дрібних правопорушень. У 2017 році в середньому незаконно вирубувалося близько 4 м³ деревини в розрахунку на один випадок (всього 7 тис. зафіксованих порушень)²³. Окрім цього, обсяг виявлених незаконних рубок становить лише 0,14% від обсягу заготівлі ліквідної деревини. Таким чином, вказані дані не можуть бути показовими на фоні загального обсягу офіційних рубок та не можуть бути проаналізовані в контексті дії мораторію.

²⁰ Відповідно до методологічних пояснень ДССУ до розділу Лісове господарство та мисливство паливна деревина – це «ліквідна деревина, що використовується як паливо в процесі приготування їжі, опалення чи виробництва енергії. Цей термін також включає деревину, що використовується для виробництва деревного вугілля, деревних пелет та інших агломератів, деревну тріску, яка безпосередньо отримана в лісі з ліквідної деревини та підлягає використанню як паливо». В інших розділах використовується термін «паливна деревина», застосований відповідно до класифікації УКТ ЗЕД.

²¹ Ділова деревина - усі сортименти ліквідної деревини, за винятком паливної деревини (Джерело: Методологічні пояснення ДССУ)

²² Див. <https://www.euointegration.com.ua/articles/2018/04/18/7080603/>

²³ Наказ №49 від 30.01.2018 «Про підсумки господарсько-фінансової діяльності підприємств галузі за 2017 рік».

Висновки

Мораторій на експорт деревини необробленої не мав значного впливу на обсяги заготівлі ліквідної деревини в цілому. На це вказують показники заготівлі ліквідної деревини. Незначне зменшення обсягів заготівлі ділової деревини відбулося за рахунок рубки формування та оздоровлення лісів. Однак, його головною причиною могло бути впровадження нових правил санітарних рубок, які змінили їхню структуру. Це вказує на відсутність суттєвого впливу запровадженої заборони експорту лісу-кругляку на покращення екологічної ситуації й обсяги лісозаготівлі, що було однією із задекларованих причин запровадження вказаного мораторію.

V. Деревообробна та меблева галузі: загальна характеристика.

Доступні статистичні дані наразі не дають однозначної відповіді щодо можливого впливу мораторію експорту лісу-кругляку на розвиток деревообробної та меблевої галузей. За підсумками 2016 року²⁴, коли вже частково діяли обмеження на експорт окремих видів необробленої деревини, спостерігалось зменшення кількості підприємств цих галузей (див. табл. 5.1). Зокрема, кількість деревообробних підприємств зменшилася на 14,8%, у тому числі кількість лісопильних підприємств зменшилася на 13,6%, а підприємств із виготовлення виробів із деревини – на 16,1%. У меблевій галузі кількість підприємств у 2016 році також зменшувалася – на 16,3%.

Таблиця 5.1. Кількість підприємств деревообробної та меблевої галузей у 2013-2016 роках

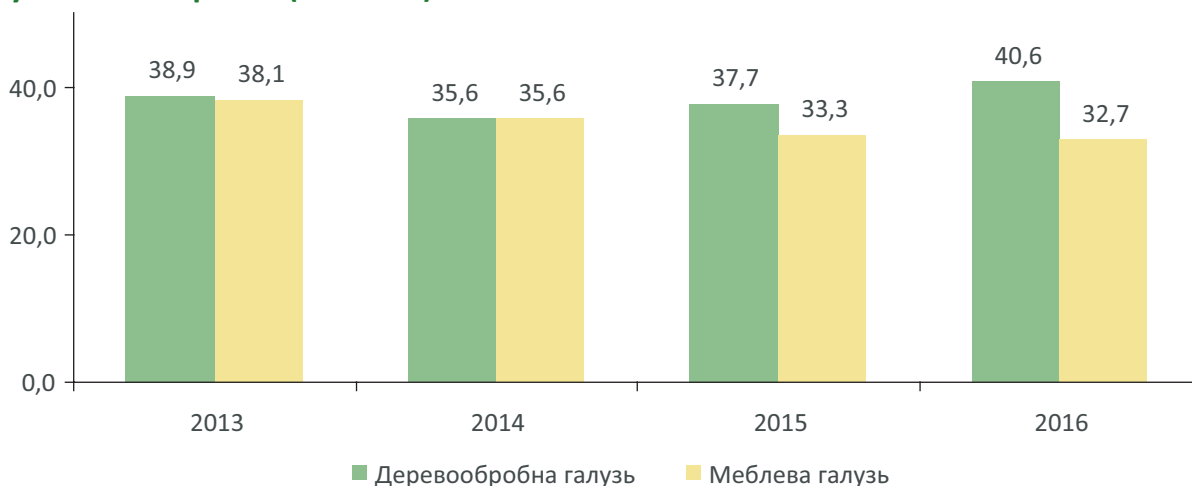
Вид економічної діяльності	Код за КВЕД-2010	2013	2014	2015	2016
Виготовлення виробів із дерева, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	16	3172	2949	3039	2588
Лісопильне та стругальне виробництво	16.1	1486	1392	1473	1273
Виготовлення виробів із деревини, корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння	16.2	1686	1557	1566	1315
Виробництво меблів	31	1523	1401	1387	1161

Джерело: ДССУ

У цілому, наведені показники відповідають загальній тенденції щодо скорочення кількості підприємств в Україні. Однак показник зменшення кількості підприємств у деревообробній та меблевій галузях був у 1,5 раза вищим ніж за промисловістю в цілому (-9,4%).

²⁴ Відповідно до календаря оприлюднення статистичної інформації дані за 2017 рік будуть опубліковані влітку 2018 року.

Рис. 5.2. Зайнятість на підприємствах деревообробної та меблевої галузей у 2013-2016 роках (тис. осіб)

Джерело: ДССУ

Водночас, протягом 2013 – 2016 років на деревообробних підприємствах спостерігалось зростання кількості працівників (див. рис. 5.2). За вказаний період зайнятість збільшилася на 7,8% або майже на 3 тис. осіб. Дані ДССУ свідчать, що основний приріст припав на лісопильне та стругальне виробництво, де кількість працівників зросла на 16,4% або майже 2,2 тис. осіб. Саме зростання цього виду діяльності у 2015 – 2016 роках дозволило деревообробці в цілому перевершити показник зайнятості 2013 року. При цьому, кількість працівників деревообробної галузі зростала на фоні зменшення зайнятості в промисловості (-3,3% або 75,2 тис. осіб).

На відміну від деревообробної, у меблевій галузі зменшення кількості підприємств супроводжувалося зменшенням кількості зайнятих. Зокрема, у 2016 році кількість працівників меблевих підприємств зменшилася на 1,8% або майже 600 осіб і досягла 32,7 тис. осіб – цей показник на 14,2% менше за показник 2013 року.

Висновки

1) Однією із задекларованих цілей мораторію на експорт лісу-кругляку було створення нових робочих місць. Однак статистичні дані свідчать, що кількість зайнятих зростала лише в лісопильній галузі. При цьому, у меблевій галузі, яка виготовляє товари з більш високою доданою вартістю, продовжувалося падіння кількості працівників.

2) У деревообробній та меблевій галузях тривало падіння кількості підприємств, темпи якого перевищували показники падіння промисловості в цілому. Водночас, більш повний аналіз впливу запроваджених обмежень на діяльність підприємств галузі з об'єктивних причин неможливий, оскільки повний мораторій запрацював тільки з 2017 року. Таким чином, аналіз цього питання потребує додаткового дослідження.

VI. Аналіз основних показників виробництва та реалізації продукції (деревообробна та меблева галузі)

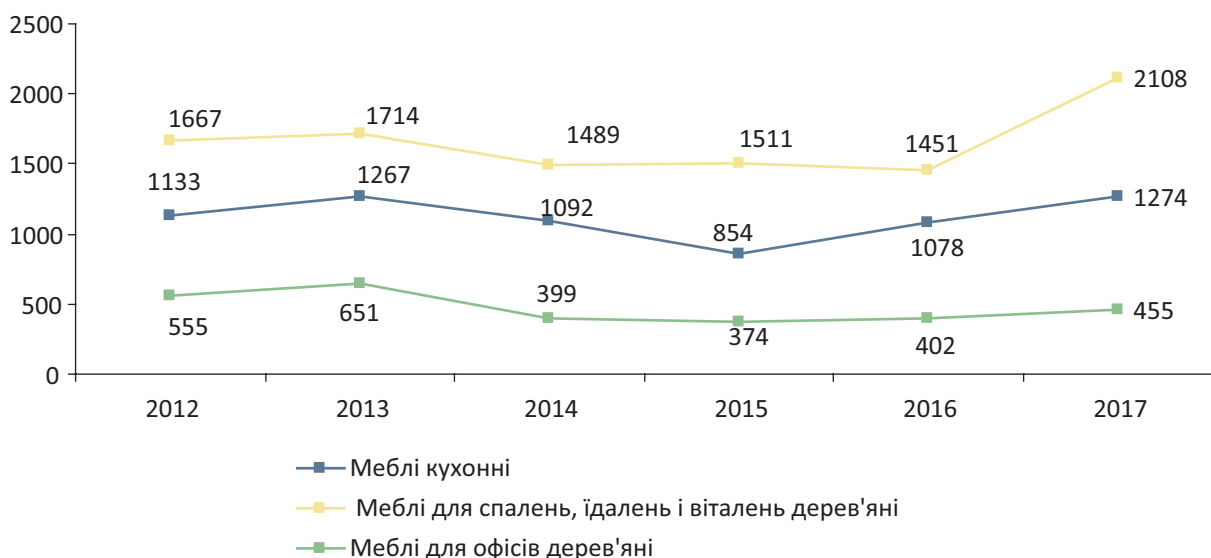
6.1. Показники виробництва продукції.

Статистичні дані свідчать, що впродовж 2016 – 2017 років в Україні відбувається відновлення меблевої галузі (розділ 31 за КВЕД-2010) після падіння періоду 2014 – 2015 років (див. рис. 6.2). Тоді виробництво галузі скоротилося на 1,6% та 12,4% відповідно. Однак уже у 2016-2017 роках спостерігається зростання виробництва на 5,7% та 18,7% відповідно, що суттєво перевищувало як показники зростання промислового виробництва в цілому (2,8% та 0,4% відповідно), так і переробної промисловості зокрема (4,3% та 4,8% відповідно).

Необхідно зазначити, що з 2015 року спостерігається зростання виробництва основних видів продукції меблевої галузі (див. рис. 6.1). Зокрема, у 2017 році виробництво дерев'яних меблів для спальні, їдальні та вітальні зросло на 45% порівняно з 2016 роком (2 млн. 100 тис. штук), що майже на чверть перевищує показник 2013 року. Окрім цього, у 2017 році на 18,2% зросло виробництво кухонь, на 13,1% – офісних меблів. Необхідно зазначити, що кількість вироблених меблів вказаних категорій у 2017 році (3 млн. 800 тис. штук) сумарно перевищила показник 2013 року (3 млн. 600 тис. штук).

На відміну від меблевої галузі, деревообробна (розділ 16 за КВЕД-2010) продемонструвала зростання виробництва на 3% у 2014 році та лише незначне скорочення на 0,2% у 2015 (див. рис. 6.2). Однак упродовж останніх двох років темпи зростання цього виду діяльності відстають від відповідних показників меблевого виробництва. Якщо у 2016 році деревообробка зросла на 5,1% (проти 5,7% меблевої галузі), то у 2017 році цей показник становив лише 3,9% (проти 18,7%). Цей показник дещо відстає від зростання переробної промисловості (4,3% у 2016 році та 4,8% у 2017 році), але випереджає промисловість в цілому (2,8% та 0,4% відповідно). При цьому, важливу роль відіграє лісопильне та стругальне виробництво (група 16.1 за КВЕД-2010)²⁵, яке вже впродовж 4 років демонструє зростання (зокрема, 14,3% у 2016 році та 2,5% у 2017 році). Водночас, виготовлення виробів із деревини (група 16.2 за КВЕД-2010) майже не змінилось у 2016 році (0,1%) та зросло на 4,7% у 2017 році.

Рис. 6.1. Виробництво окремих видів продукції меблевої галузі (тис. штук)

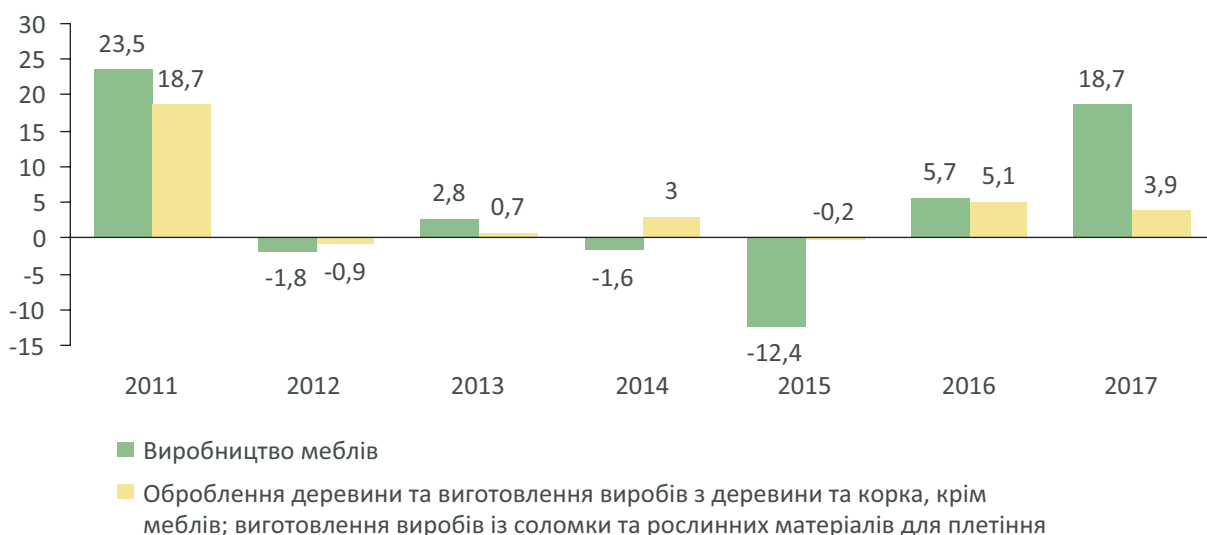

Джерело: ДССУ

²⁵ Дані про індекс промислової продукції для лісопильного та стругального виробництва (група 16.1 за КВЕД-2010) та виготовлення виробів із деревини (група 16.2 за КВЕД-2010) доступні, лише починаючи з 2014 року.

За підсумками 2017 року, спостерігалось незначне зростання виробництва окремих видів промислової продукції деревообробної галузі. Зокрема, на 2,4% (до 1781 тис. м³) зросло виробництво деревини вздовж розпиляної чи розколотої та шпал (16.10.10 за КВЕД-2010). При цьому, у 2016 році воно зменшилося на 9,9% порівняно з 2015 роком. Також у 2017 році на 3,8% зросло виробництво деревостружкових плит та на 2,2% – виробництво фанери. Однак в цілому виробництво вказаних видів промислової продукції залишається приблизно на одному рівні впродовж останніх кількох років. Таким чином, не можна говорити про суттєве та стабільне зростання промислового виробництва в галузі.

Рис. 6.2. Динаміка індексу промислової продукції (виробництво меблів, деревообробка)

Джерело: ДССУ

Висновки

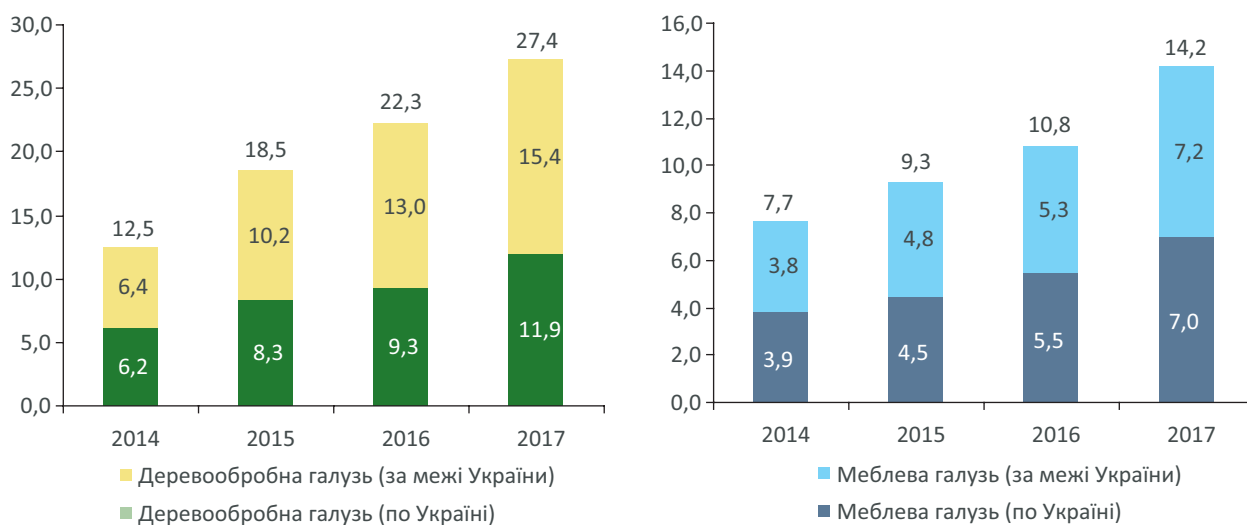
Наявні дані свідчать, що деревообробна та меблева галузі демонструють амбівалентні тенденції промислового виробництва. Зростання виробництва продукції цих галузей випереджає відповідний показник для промисловості в цілому. Однак зростання виробництва меблевої галузі, на відміну від деревообробної, випереджає показники переробної промисловості. Ця ситуація, насамперед, може бути результатом зростання внутрішнього попиту на меблі українського виробництва. Водночас, запровадження обмежень на експорт могло мати опосередкований позитивний вплив на ситуацію.

6.2. Показники реалізації промислової продукції

У 2017 році реальний (тобто скоригований на інфляцію) обсяг реалізованої продукції деревообробних підприємств збільшився на 7,4%. При цьому, на 3,9% зростає реалізація за межі країни. Галузь продемонструвала також реальне зростання у 2016 році – на 5,6% (за межі країни – 11,7%), хоча у 2015 році спостерігалось незначне зменшення – на 0,6%.

Зростання деревообробної галузі було забезпечено насамперед лісопильним та стругальним виробництвом, яке демонструвало показники вищі ніж в цілому по деревообробці, зокрема за рахунок реалізації за межі країни (див. Рис. 6.3). Така ситуація відповідає поступовому зростанню ваги лісопильної продукції в структурі експорту деревообробної галузі (див. 7.1. Експорт деревини та виробів з деревини).

Рис. 6.3. Обсяги реалізації промислової продукції у 2014 – 2017 роках (деревообробна та меблева галузі)

Джерело: ДССУ

Меблева галузь продемонструвала стрімке зростання реального обсягу реалізованої промислової продукції у 2017 році. Відбулося це після суттєвого падіння реалізації у 2015 році (18,5% в цілому та 14,7% за межі країни).

Висновки

Обсяги реалізації промислової продукції свідчать про зростання деревообробної та меблевої галузей у 2017 році. При цьому, зростання деревообробної галузі відбувалося за рахунок лісопильного та стругального виробництва. Однак станом на сьогодні бракує даних про кількість підприємств та зайнятість для відображення повної картини розвитку проаналізованих галузей, що свідчить про необхідність подальших досліджень діяльності підприємств деревообробної та меблевої галузей.

VII. Експорт продукції деревообробної та меблевої галузей

Статистика реалізації промислової продукції свідчить про експортну орієнтованість деревообробної та меблевої галузей. Зокрема, у 2017 році деревообробні підприємства реалізували за межі країни продукцію в обсязі 15,4 млрд. грн., що становило 56% від загального обсягу реалізації. Лісопильне та стругальне виробництво забезпечує основну частину експорту деревообробки – 13,5 млрд. грн. або 84,7%. Необхідно зауважити, що лісопильна галузь спрямовує на експорт аж 77% всієї реалізованої продукції, що приблизно відповідає показникам 2015 – 2016 років (78,7% та 79,8%), але на 4,3 відсоткові пункта перевищує показник 2014 року.

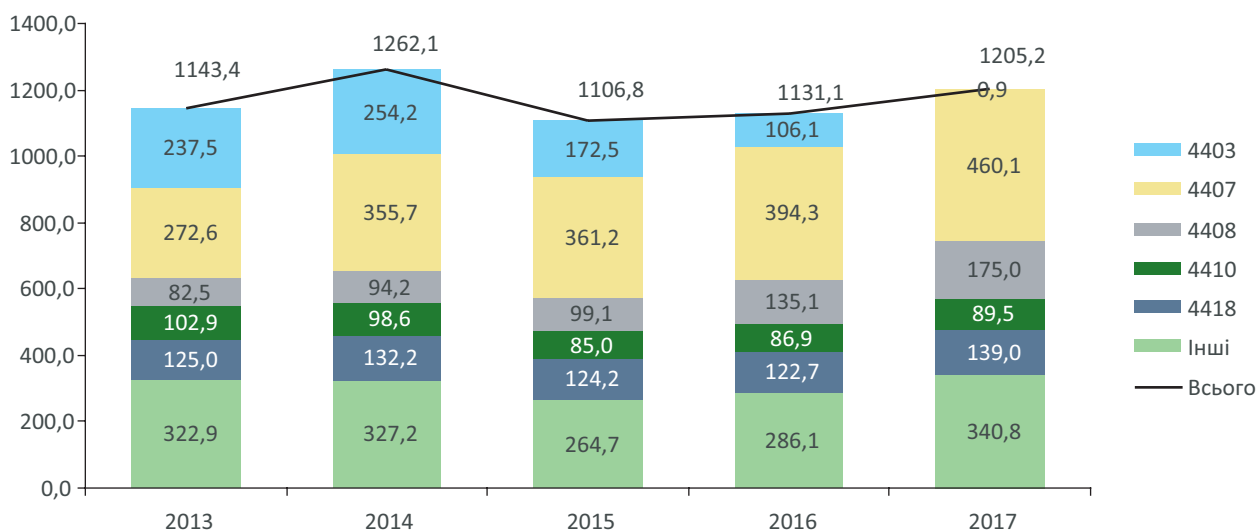
У меблевій галузі впродовж 2014 – 2017 років на експорт припадає близько половини реалізованої продукції. Зокрема, у 2017 році меблеві підприємства реалізували за межі країни промислової продукції на суму 7,2 млрд. грн., що становила 50,6% від загального обсягу реалізації.

7.1 Експорт деревини та виробів із деревини²⁶

Сьогодні деревина та вироби з деревини становлять 2,8% від загального обсягу експорту товарів з України. При цьому, протягом 2013 – 2014 років питома вага цих поставок в українському експорті становила від 1,8% до 2,3%. Протягом 2015 – 2016 років ця частка зростає до 2,9%-3,1% відповідно. Це відбулося, насамперед, за рахунок не такого значного падіння експорту деревини та виробів із неї на фоні більш значного падіння всього українського експорту. У той час, як експорт з України в річному вимірі впав на третину, падіння обсягів експорту деревини та виробів з неї склало 12,3%, що вплинуло на їхню питому вагу в загальних обсягах експорту України. Таким чином, цей вид товарів почав відігравати більш важливу роль у структурі зовнішньої торгівлі України.

У 2017 році обсяг експорту деревини та виробів із деревини (код 44 за УКТ ЗЕД) досягнув 1,2 млрд. дол. США, що на 6,5% більше порівняно з 2016 роком (див. рис. 7.1). Аналіз структури експорту деревини та виробів із деревини свідчить, що експортні втрати від заборони експорту лісу-кругляку були компенсовані за рахунок зростання експорту пиломатеріалів (товарна позиція 4407 УКТ ЗЕД). Якщо у 2016 році експорт вказаної товарної позиції зріс лише на 9,2% (33,1 млн. дол. США), то у 2017 році цей показник становив уже 16,7% (65,8 млн. дол. США). Таким чином, у 2016 – 2017 роках експорт пиломатеріалів зріс на 98,9 млн. дол. США, що дещо більше ніж половина від показника зменшення надходжень від експорту лісу-кругляку за той самий період (171,6 млн. дол. США). При цьому, під час дії мораторію суттєво зросла роль продукції лісопильної галузі в експорті деревини та виробів із деревини. Зокрема, якщо у 2015 році частка товарної позиції 4407 становила 32,6% від загального обсягу експорту товарної групи 44, то вже у 2017 році цей показник досягнув 38,2%.

Рис. 7.1. Експорт деревини та виробів з деревини у 2013-2017 роках (млн дол. США)

Джерело: ДССУ

Примітка: коди товарних позицій наведено відповідно до УКТ ЗЕД: 4403 (Лісоматеріали необроблені, з видаленою або невидаленою корою або заболонню, або начорно брусовані або небрусовані), 4407 (Лісоматеріали розпиляні або розколоті уздовж, розділені на шари або луцені, стругані або нестругані, шліфовані або нешліфовані, які мають або не мають торцеві з'єднання, завтовшки більш як 6 мм), 4408 (Листи для облицювання (включаючи листи, отримані розділенням шаруватої деревини), листи для клеєної фанери або для подібної шаруватої деревини та інші лісоматеріали, розпиляні уздовж, розділені на шари або луцені, стругані або нестругані), 4410 (Плити деревостружкові, плити з орієнтованою стружкою (OSB) або аналогічні плити (наприклад, вафельні плити) з деревини або з інших здерев'янілих матеріалів, просочені або не просочені смолами або іншими органічними зв'язувальними речовинами), 4418 (Вироби столярні та теслярські будівельні деталі, включаючи пористі дерев'яні панелі, зібрані панелі для підлоги, гонт і дранку для покрівель).

²⁶ Експорт деревини окремих видів деревини, що безпосередньо стосуються мораторію, більш детально розглянуто в розділі 1.

Решту втрат було компенсовано за рахунок зростання обсягу експорту більшості товарних позицій групи 44 УКТ ЗЕД. Зокрема, у 2016 – 2017 роках майже в 2 рази зріс (у грошовому вимірі) експорт товарної позиції 4408 (листи для облицювання, фанери та інші матеріали) і досягнув 175 млн. дол. США (99,1 млн. дол. США у 2015 році та 135,1 млн. дол. США у 2016 році). Окрім цього, у 2017 році суттєво зріс продаж за кордон столярних та теслярських виробів (товарна позиція 4418, на 13,3% або 16,3%). Експорт інших товарних позицій демонстрував відносно зростання, яке було незначним в абсолютному вимірі на фоні загального обсягу експорту.

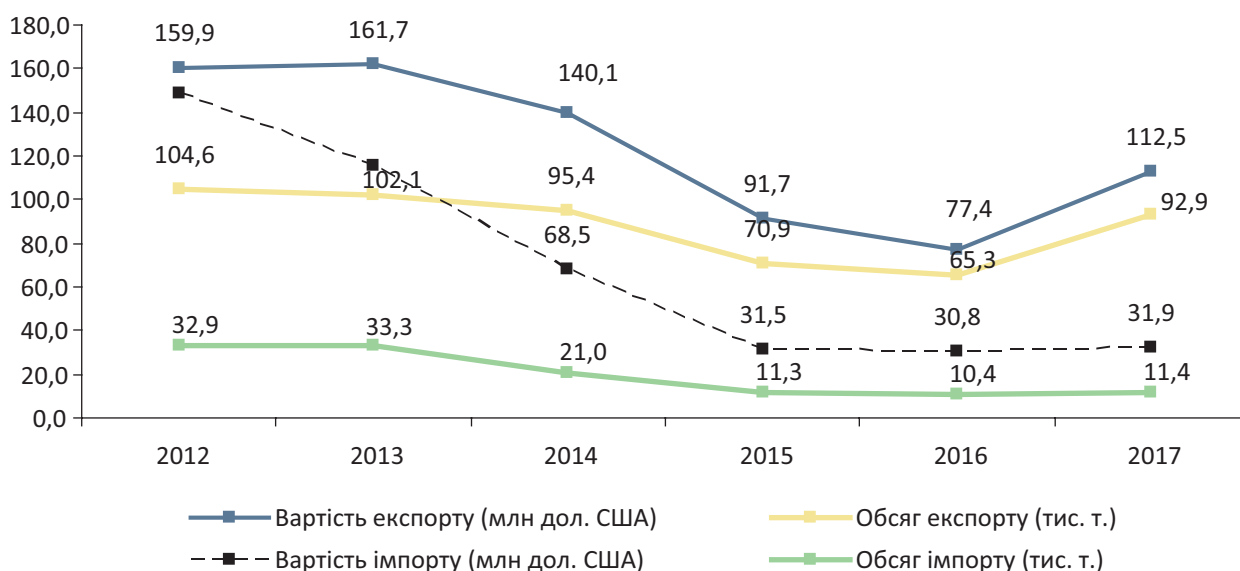
Висновки

Впровадження мораторію на експорт лісу-кругляку змінило структуру в поставках деревини та виробів із деревини з України, але не спричинило зменшення обсягів надходжень в цілому по всій товарній групі 44 УКТ ЗЕД. Протягом 2016 – 2017 років спостерігалось збільшення надходжень від експорту деревини та виробів із деревини, яке було забезпечено зростанням валютних обсягів експорту більшості товарних позицій групи 44. Особливо помітним було зростання експорту продукції лісопильної галузі, частка якої в загальному обсязі продукції цієї товарної групи зросла до 38,2%. Таким чином, внаслідок дії мораторію насамперед зріс експорт товарів первинної обробки деревини. Окрім цього, спостерігалось зростання експорту інших товарів, які використовуються як сировина для більш глибокої обробки.

7.2. Експорт меблів

Обсяги експорту меблів (група товарів 94 УКТ ЗЕД) у 2017 році досягнули 542 млн. дол. США, що на 36,3% (144 млн. дол. США) більше ніж у 2016 році. Таким чином, питома вага поставок цих товарів у загальних обсягах українського експорту в 2017 році сягнула 12,5%. Упродовж останніх 5 років питома вага меблів щорічно зростала завдяки менш значному падінню поставок на фоні загальних обсягів українського експорту. Водночас, необхідно брати до уваги, що до вказаної групи товарів входять меблі, виготовлені як з деревини, так і з інших матеріалів.

Рис. 7.2. Експорт дерев'яних меблів з України (2012-2017 роки)

Джерело: ДССУ України

Примітка: враховано експорт дерев'яних меблів за чотирма товарними підпозиціями УКТ ЗЕД 940330 (меблі дерев'яні, що використовуються в установках), 940340 (меблі дерев'яні, що використовуються на кухнях), 940350 (меблі дерев'яні типу спальні), 940360 (інші меблі дерев'яні).

Вже у 2017 році відбулося суттєве відновлення експорту саме дерев'яних меблів. Зокрема, фізичний обсяг експорту зріс на 42,3% (до 92,9 тис. тонн), а його вартість досягла 112,5 млн. дол. США. При цьому, відповідно до даних ДССУ (див. рисунок 7.2) з 2014 року по 2016 рік спостерігалось падіння обсягів експорту цієї продукції. Таким чином, у перший рік дії мораторію на експорт лісу-кругляку, окрім сосни, експорт дерев'яних меблів досягнув найменшого за останні 5 років показника.

Необхідно зауважити, що зростання експорту дерев'яних меблів супроводжується досить низьким імпортом цієї продукції. Якщо у 2013 році вартість імпорту таких меблів становила 115,5 млн. дол. США, то у 2015 – 2017 роках цей показник щорічно становив близько 31 млн. дол. США. Таким чином, вартість експорту дерев'яних меблів уже майже в 4 рази перевищує вартість імпорту.

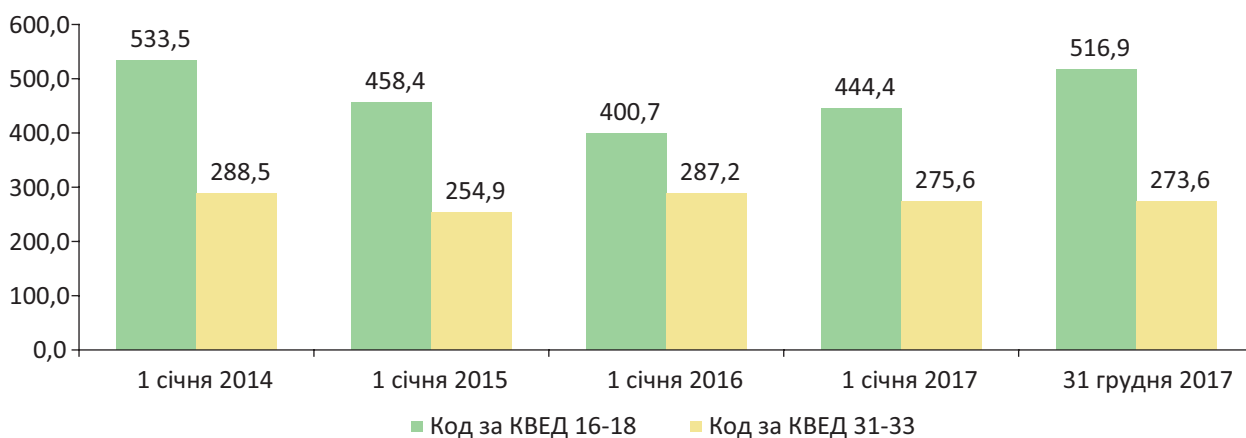
Висновки

Проаналізовані дані свідчать про відновлення експорту продукції меблевої галузі, зокрема дерев'яних меблів. Виробництво та експорт продукції з більш високою доданою вартістю було однією з основних цілей запровадження мораторію на вивезення лісу-кругляку. Водночас, наразі зарано пов'язувати ці факти, а підтвердження чи спростування такого зв'язку може потребувати подальшого моніторингу та аналізу.

VIII. Прямі іноземні інвестиції

Доступні дані ДССУ не дають можливості оцінити надходження прямих іноземних інвестицій у розрізі окремих видів діяльності за роками. До 2017 року формування інформації щодо обсягів ПІІ (відповідно до планів державних статистичних спостережень здійснювалося на рівні секцій, окремих розділів (угруповань розділів) КВЕД. Відповідно, за 5 останніх років інформація доступна тільки в цілому за угрупованнями розділів 16-18 "Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність" та 31-33 "Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування". Однак дані щодо окремих видів діяльності, у т.ч. на рівні трьох знаків КВЕД, є доступними, лише починаючи з 2017 року (окремо станом на 1 січня та 31 грудня звітного року)²⁷.

Рис. 8.1. Обсяг прямих іноземних інвестицій за окремими видами діяльності, млн. дол. США

Джерело: ДССУ України

²⁷ Формування інформації щодо прямих інвестицій за 2013 - 2016 роки здійснювалося відповідно до планів статистичних спостережень, затверджених розпорядженням КМУ від 20.03.2013 №186-р на 2013 рік, від 23.01.2015 №53-р на 2014-2015 роки, від 16.03.2016 №201-р на 2016 рік, від 16.03.2017 №175-р на 2017 рік.

Станом на 31 грудня 2017 року, в цілому для розділів 16-18 за КВЕД обсяг прямих іноземних інвестицій досяг 516,9 млн. дол. США, що на 16,3% (72,5 млн. дол. США) більше ніж на початку 2017 року або на 29% (116,2 млн. дол. США) більше ніж на початку 2016 року (Див. рис. 8.1). Однак указаний обсяг залишається нижчим від показника станом на початок 2014 року (533,5 млн. дол. США), коли почався відтік інвестицій.

Статистичні дані 2017 року вказують, що приріст у звітному році відбувся за рахунок збільшення інвестицій у лісопильне та стругальне виробництво (на 34,3% або 27 млн. дол. США), виготовлення виробів із деревини, корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння (на 11,5% або 25,9 млн. дол. США) та виробництво паперу і паперових виборів (на 15,4% або 19,3 млн. дол. США).

Вставка 4. Окремі приклади іноземних інвестицій в деревообробну галузь

У грудні 2017 року у м. Костополи на Рівненщині запрацював деревообробний комбінат компанії «Українські лісопильні» (україно-шведське підприємство), який спеціалізується на виробництві соснових пиломатеріалів. Як повідомляється, у проект було вкладено 25 млн. євро. Завод, на потужностях якого щорічно перероблятиметься 600 тис. м³ деревини, розрахований на 150 робочих місць. Окрім цього, компанія планує будівництво аналогічного заводу в Сарненському районі Рівненської області²⁸. Компанію було створено ще у 2014 році, а початок будівництва заводу в Костополи розпочався у 2015 році²⁹.

В Івано-Франківській області планується будівництво деревообробного (лісопильного) заводу австрійської компанії Швайгофер. Землю для реалізації проекту було придбано ще 2011 року, однак будівництво зупинялося у 2014 році через політичну ситуацію в Україні. Роботи планувалося відновити влітку 2018 року. Відповідно до проекту завод щороку перероблятиме 1,2 млн. м³ деревини та забезпечить 300 робочих місць³⁰.

Дані на рівні угруповання розділів КВЕД 31-33 свідчать, що впродовж останніх двох років відбувалося скорочення прямих іноземних інвестицій (див. рис. 8.1). У 2016 році ПІІ в ці види діяльності впали на 4% (до 275,6 млн. дол. США), а у 2017 – ще майже 0,7% (до 273,6 млн. дол. США). При цьому, обсяг інвестицій у виробництво меблів (розділ 31 за КВЕД) у 2017 році зріс на 1,1% або 1,3 млн. дол. США. Однак ПІІ у виробництво меблів становлять менше половини (43,5% на 31 грудня 2017 року) від загального обсягу інвестицій групи розділів 31 – 33, до яких входять також види діяльності, що не пов'язані з обробкою деревини. Це не дозволяє робити висновки про вказану групу в цілому.

Таким чином, доступних статистичних даних недостатньо для проведення повноцінної оцінки надходження прямих іноземних інвестицій у деревообробну галузь у часовому вимірі. Однак, саме дані 2017 року дозволяють побачити зміни впродовж першого року повної заборони експорту лісу-кругляку. Зокрема, найбільше ПІІ (27 млн. дол. США) отримали лісопильне та стругальне виробництво, що відповідає зростанню галузі в розрізі виробництва продукції та експорту товарів. Водночас, у галузь виробництва меблів, яка представляє більш глибоку обробку деревини, надійшло лише 1,3 млн. дол. США.

²⁸ Див. <https://rivnepost.rv.ua/news/na-rivnenshchini-vidkrili-derevoobrobne-pidpriemstvo-ukrainski-lisopilni>

²⁹ Див. <http://visti.rovno.ua/article/kostopolu-zagrojje-mijnarodnii-skandal/>

³⁰ Див. <https://www.lisportal.org.ua/88816/>,

<http://gk-press.if.ua/avstrijska-kompaniya-planuye-budivnytstvo-derevoobrobnogo-zavodu-u-kolomyji/>

Висновки

1. Заборона на експорт деревини необробленої не зупинила її поставки за кордон. Дані Євростату свідчать про наявність поставок лісу-кругляку з України, хоча в менших ніж раніше обсягах. З 2015 року по 2017 рік обсяги поставок зменшилися в 4 рази – з 2 до 0,5 млн. тонн.
2. Експорт необробленої деревини до ЄС може відбуватися під виглядом паливної деревини, а його основні обсяги, імовірно, спрямовані до сусідніх з Україною Румунії та Польщі. Водночас, тіньовий експорт лісу-кругляку існував і до запровадження мораторію, а його обсяги не зменшилися.
3. Запроваджений мораторій не досяг своєї мети в частині захисту українських лісів від вирубок. На офіційні рубки припадає основний обсяг заготівлі ліквідної деревини, однак його показники залишилися на рівні попередніх років. Водночас, незначне зменшення загальних обсягів заготівлі на 3,6% у 2017 році можна пояснити змінами до санітарних правил, які скоротили обсяг суцільних санітарних рубок.
4. Досить суперечливим є можливий вплив мораторію на розвиток деревообробної та меблевої галузей. З одного боку, обмеження, а згодом і повна заборона, швидше за все, спричинили позитивні зміни в розвитку деревообробки. Відбувалося це, насамперед, за рахунок лісопильної галузі, яка виготовляє продукцію первинної обробки, що може використовуватися як сировина для подальшого виробництва. На цих підприємствах протягом 2015 – 2017 років спостерігався приріст зайнятості, виробництва продукції та надходжень прямих іноземних інвестицій. Меблева галузь також демонструвала зростання обсягів виробництва, однак менш значними темпами порівняно з показниками переробної промисловості в цілому. На підприємствах меблевої галузі відбувалося зменшення кількості працівників. Окрім цього, обсяг отриманих прямих іноземних інвестицій був у десятки разів меншим за відповідний показник деревообробної галузі. Таким чином, з одного боку, можна говорити про відсутність відчутних позитивних змін у меблеві галузі, а з іншого – часу для таких змін було обмаль. І робити висновки з цього питання зарано.
5. Дані ДССУ свідчать про зростання ролі деревообробної та меблевої галузей у структурі українського експорту. Відбулося це, насамперед, за рахунок скорочення обсягів експорту України на фоні збільшення питомої ваги експорту деревини та виробів із неї, а також відновлення обсягу продажів меблевої галузі. Також можна зробити висновок, що мораторій на експорт лісу-кругляку змінив структуру експорту деревообробної галузі. Зокрема, зростає вага продукції лісопильної галузі (до 38% від загального обсягу експорту товарної групи 44), що відповідає загальному зростанню цього виду діяльності. Водночас, у 2017 році спостерігалось відновлення показників експорту меблів.
6. У цілому, ефект від запровадженого мораторію не є очевидним, хоча спостерігаються окремі позитивні зміни.

Варто зазначити, що час, який минув із моменту повноцінного впровадження норм Закону, не дозволяє у повній мірі оцінити його наслідки, особливо в частині впливу на українське виробництво, збільшення робочих місць та наповнення державного бюджету.

Водночас, наявна статистика дозволяє зробити висновок про відсутність впливу мораторію на зменшення обсягів вирубки лісів та зупинки експорту необробленої деревини. Також неможливо зробити однозначний висновок про позитивний вплив мораторію на забезпечення сировиною вітчизняних підприємств деревообробної та меблевої галузей.

Рекомендації

Національний інтерес України полягає у збереженні та відновленні лісів. Запроваджений мораторій – це приклад того, як приймаються часткові, фрагментарні безсистемні рішення. Таким чином, ситуація вимагає комплексного підходу і має включати такі важливі складові:

I. З огляду на економічні наслідки та задекларовану мету впровадження мораторію на експорт лісу-кругляку вважаємо, що минуло недостатньо часу для повноцінної оцінки ефективності запроваджених заходів. Водночас, враховуючи міжнародний досвід, мораторій слід скасувати через деякий час, за умови відсутності результатів, що відповідають задекларованим цілям.

II. Запровадження системи регулярної інвентаризації лісових угідь України.

III. Запровадження прозорої системи контролю за використанням лісового фонду України.

IV. Урегулювання рубок формування та оздоровлення лісів, на які припадає майже половина загального обсягу заготівлі ліквідної деревини.

V. Здійснення регулярного моніторингу досягнення цілей мораторію, що включатиме дані про обсяги заготівлі лісу, показники діяльності підприємств деревообробної та меблевої галузей (кількість підприємств, зайнятість, виробництво), обсяги експорту (деревини та виробів із деревини, меблів) та надходження інвестицій.

VI. Підготовка комплексної стратегії розвитку меблевої та деревообробної галузей, яка була б тісно пов'язана зі стратегією реформування лісового господарства України та враховувала вплив заготівлі та виробництва на екологію. Необхідність розробки окремої програми з глибокої переробки деревини з високою доданою вартістю та врегулювання ринку деревини була передбачена в проекті Стратегії реформування лісового господарства на період до 2022 року.

VII. Важливо забезпечити передбачуваність державної політики, у тому числі для іноземних партнерів України.

VIII. Держава має забезпечити виконання ухвалених нею рішень.

IX. Приєднання України до ініціатив із боротьби з міжнародною торгівлею незаконно заготовленим лісом, обсяги якої досягають 100 млрд. дол. США³¹. Зокрема, ця проблема є одним із викликів для ЄС, де з 2013 року почав діяти регламент №995/2010³², покликаний сприяти боротьбі з незаконною заготівлею деревини та торгівлею нею як всередині ЄС, так і поза його межами.

³¹ Див. <https://www.theguardian.com/environment/2015/oct/22/europe-failing-to-clamp-down-on-illegal-logging-report-warns>

³² Див. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010R0995>

**ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ**

**ГО «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ»**

Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ, Україна
тел. + 38 044 278-63-42
тел. + 38 044 278-63-60
факс + 38 044 278-63-36
institute@ier.kiev.ua

www.ier.com.ua
www.facebook.com/IER.Kyiv